

ГОДИНА 1957 – 2017

ИНСТИТУТ ДРУШТВЕНИХ НАУКА БЕОГРАД

ЦЕНТАР ЗА СОЦИОЛОШКА И

АНТРОПОЛОШКА ИСТРАЖИВАЊА

**РЕГИОН И ЕВРОПА ПРЕД
ИЗАЗОВИМА ПРОМЕНА**

ИНСТИТУТ ДРУШТВЕНИХ НАУКА
ЦЕНТАР ЗА СОЦИОЛОШКА И АНТРОПОЛОШКА ИСТРАЖИВАЊА

ОКРУГЛИ СТО
РЕГИОН И ЕВРОПА ПРЕД ИЗАЗОВИМА ПРОМЕНА
14. ОКТОБАР 2017. ГОД.

КЊИГА САЖЕТАКА

Београд, 2017.

Програмски одгбор:
др Лилијана Чичкарић
др Мирко Благојевић
др Невен Цветићанин

Уреднице:
др Лилијана Чичкарић
др Нада Новаковић

Технички секретар:
др Владимир Ментус

Издаје:
ИНСТИТУТ ДРУШТВЕНИХ НАУКА

За издавача:
Др Горан Башић

Лектура:
Татјана Рончевић

Тираж: 50

Штампа:
Развојно-истраживачки центар Графичког инжењерства
Технолошко-металуршког факултета, Карнегијева 4, Београд

ISBN 978-86-7093-191-6

CIP - Каталогизација у публикацији -
Народна библиотека Србије, Београд

338.246.025.88(497.11)"20"(048)
316.42(4-672EU)"20"(048)
331.5(497.11)"20"(048)

ОКРУГЛИ сто Регион и Европа пред изазовима промена (2017 ; Београд)
Књига сажетака : округли сто Регион и Европа пред изазовима промена, 14. октобар
2017. год. / Округли сто Регион и Европа пред изазовима промена; [уреднице Лилијана
Чичкарић, Нада Новаковић]. - Београд : Институт друштвених наука, Центар за
социолошка и антрополошка истраживања, 2017 (Београд : РИЦ Ги ТМФ-а). - 68 стр. ; 25 cm

Тираж 50. - Библиографија уз поједине апстракте. - Summaries.
ISBN 978-86-7093-191-6

а) Транзиција - Србија - 21в - Апстракти б) Друштвене промене - Европска
унија - Апстракти с) Економски развој - Србија - 21в - Апстракти
COBISS.SR-ID 246126092

©Институт друштвених наука, Центар за социолошка и антрополошка
истраживања, 2017.

САДРЖАЈ

ПРОФ. ДР ДЕЈАН ШОШКИЋ СВЕТСКА ФИНАНСИЈСКА КРИЗА И ПОТРЕБА ЗА НОВОМ ЕКОНОМСКОМ ПАРАДИГМОМ.....	1
GLOBAL FINANCIAL CRISIS AND REQUISITE FOR NEW ECONOMIC PARADIGM	4
ПРОФ. ДР МИНА ПЕТРОВИЋ ЕВРОПСКА УНИЈА И КОНЦЕПТ НЕОЕНДОГЕНОГ РАЗВОЈА ГРАДОВА И РЕГИОНА: НЕОЛИБЕРАЛНА ЗАМКА ИЛИ РАЗВОЈНА ШАНСА?.....	6
EUROPEAN UNION AND NEOENDOGENOUS DEVELOPMENT OF CITIES AND REGIONS: NEOLIBERAL TRAP OR DEVELOPMENT CHANCE?	7
ПРОФ. ДР МАРИЈА БАБОВИЋ ЗАОКРЕТ У МИГРАЦИОНИМ ПОЛИТИКАМА ЕУ - БЕЗБЕДНОСТ УМЕСТО ИНКЛУЗИЈЕ.....	9
SHIFT IN EU MIGRATION POLICIES – SECURITY INSTEAD OF INCLUSION	12
ДР ЛИЛИЈАНА ЧИЧКАРИЋ ДИСКУРЗИВНА КРИТИКА РОДНЕ РАВНОПРАВНОСТИ У ПОЛИТИКАМА ЕУ	15
DISCURSIVE CRITICS OF GENDER EQUALITY IN EU POLICIES	18
ДР МИРКО БЛАГОЈЕВИЋ ДЕСЕКУЛАРИЗАЦИЈА: ЕВРОПА И СРБИЈА У РЕЛИГИЈСКИМ ПРОМЕНАМА	22
DESECULARIZATION: EUROPE AND SERBIA IN RELIGIOUS CHANGES.....	27
ДР НЕВЕН ЦВЕТИЋАНИН КРАЈ МОДЕРНЕ ИЛИ ДРЖАВА БЛАГОСТАЊА ЗА 21. ВЕК?	32
THE END OF THE MODERN AGE OR WELFARE STATE FOR THE 21ST CENTURY?	36
ДОЦ. ДР ДРАГАН СТАНОЈЕВИЋ ИЗАЗОВИ ТРАНЗИЦИЈЕ ОД ОБРАЗОВАЊА КА ТРЖИШТУ РАДА МЛАДИХ У СРБИЈИ У ОДНОСУ НА МЛАДЕ У РЕГИОНУ И ЕВРОПИ	40
CHALLENGES OF TRANSITION FROM EDUCATION TO JOB MARKET - YOUTH IN SERBIA COMPARED TO YOUNG PEOPLE IN THE REGION AND EU	41

ДР НАДА НОВАКОВИЋ	
СОЦИЈАЛНИ ПРОТЕСТИ У ЕВРОПИ И РЕГИОНУ ПРОТИВ ПОЛИТИКА И МЕРА ШТЕДЊЕ	42
SOCIAL PROTESTS IN EUROPE AND REGION AGAINST AUSTERITY POLICIES AND MEASURES	47
ДР ВЛАДИМИР МЕНТУС	
ЕКОЛОШКИ (НЕ)ОДРЖИВ РАСТ ЕВРОПСКИХ ЗЕМАЉА.....	52
ECOLOGICAL (UN)SUSTAINABLE GROWTH OF EUROPEAN COUNTRIES ..	57
МР АНА ВУКОВИЋ	
ДРУШТВЕНИ ПОКРЕТ КАО ГЕНЕРАТОР ДРУШТВЕНИХ ПРОМЕНА – ФЕМИНИСТИЧКИ ПОКРЕТ У СРБИЈИ	61
SOCIAL MOVEMENT AS A GENERATOR OF SOCIAL CHANGES - FEMINIST MOVEMENT IN SERBIA	64

КРАЈ МОДЕРНЕ ИЛИ ДРЖАВА БЛАГОСТАЊА ЗА 21. ВЕК?

ДР НЕВЕН ЦВЕТИЋАНИН
Институт друштвених наука

Држава благостања (*Welfare State*) из педесетих и шездесетих година 20. века је била врхунац политичке Модерне, односно врхунац процеса дугог трајања започетих са Француском револуцијом. Поставља се питање да ли са њеном пропашћу, крајем седамдесетих година 20. века, историја почиње да тече уназад ка самом изворишту Модерне и даље ка пред-модерним политичко-економским облицима који, пак, сад, узимају постмодерну форму. Неолиберализам осамдесетих и деведесетих година 20. века је тако својеврсни нови-стари повратак старом *laissez faire* либерализму 18. и 19. века у његовој нешто модификованој варијанти, као што и протекционизам чијој најави управо присуствујемо након процеса започетим Бреگزитом и након инаугурације нове америчке председничке администрације Доналда Трампа може представљати својеврсни повратак меркантилизму 16. и 17. века. Можемо заправо рећи да се управо у нашем времену, у тренутку док ово пишемо, *капитализам вратио кући*, односно да је кренуо да се враћа у ону тачку са које је кренуо у своју глобалну експанзију и остаје тек да се види да ли ће овај нови-стари протекционизам-меркантилизам изазвати значајније конфликте међу државама, као и у време његовог конституисања у раној Модерни, или ће нови одрживи међународни поредак за 21. век настати без значајнијих глобалних сукоба.

Можда можемо рећи да се тренутно, крајем друге деценије 21. века, затвара круг Модерне и њених пратећих друштвених процеса, те да тренутни глобални друштвени процеси теку у обрнутом смеру у односу на онај смер који је инициран Француском револуцијом, и да присуствујемо обнови многих пред-модерних политичко-економских фигура у новом пост-модерном контексту. То се не потврђује само повратком британских острва у форму самоодрживог краљевства након Бреگزита, повратком неформалног царистичког система у Русији, а донекле и у Кини, као и повратком „султаната“ у Турској након уставних промена које је иницирао Ердоган, већ се то потврђује и међусобним односима међу главним светским силама (САД, Русија, Кина, Велика Британија, „немачка“ ЕУ) који данас потпуно подсећају на односе великих царстава из прошлости, истина уз разлику веће међузависности данас него што је то био случај раније.

Све ово изгледа да представља изазов просветитељском сну иницираном Француском револуцијом и практичну победу оног модела политике и дипломатије о којем је размишљао Хенри Кисинџер, пишући

у својој харвардској докторској дисертацији⁶ о принцу Метерниху који је некоћ у систему Свете алијансе обновио конзервативни дипломатски поредак равнотеже међу традиционалним царствима, који је важио пре Француске револуције.

Ипак, морамо да будемо опрезни и да се суздржимо од пренагљеног суђења, што већ и није примерено раду овог формата. Од пренагљеног суђења морамо да се суздржимо и услед чињенице да се тренутно, по свему судећи, на глобалном нивоу боре две елите – конзервативна и либерална, при чему је тешко са потпуном сигурношћу тврдити која ће од те две елите у овој борби победити, те је посве могуће да опет, као и раније, дође до неких синтеза међу овим елитама (Кисинџер и уопште дипломате његовог профила су у прошлости, а могли би и у будућности, поново бити носиоци оваквих „синтеза“) услед којих би тренутно супростављени полови светске елите поделили интересе и сфере утицаја и створили неку нову „државу благостања“ за 21. век која би, баш попут оне некадашње, измирила постојеће друштвене противречности.

Но, сама чињеница борбе две глобалне елите – оне конзервативне и оне либералне - без обзира на исход те борбе, потврђује тезу коју смо заступали у нашим претходним радовима и коју смо експлицирали уз помоћ аналитичког оруђа које смо назвали дијалектиком политичке механике – да у политичком пољу у сваком времену имамо један доминантан *базични конфликт* који га опредељује, односно да свако време има своје снаге акције и своје снаге реакције. При чему је у нашем времену конзервативна елита која наступа, на пример, са Трампом и брегзитовцима заправо „револуционарна“ и на позицији снага акције, док је либерална елита тренутно на позицији снага реакције јер је чувар „старог поретка“, успостављеног након пада Берлинског зида, док би пол синтезе између ова два пола била нека нова „држава благостања за 21. век“ која би успела да пацификује постојеће друштвене конфликте, баш као што је она некадашња успела да пацификује тада доминантан кофликт између либералне демократије и социјализма успостављајући један хибридни, али веома успешан и оригиналан, политичко-економски образац.

Веома је занимљиво да је судбина нашег европског континента и његове паневропске политичко-економске творевине - Европске уније – у новим процесима интересантна, јер се Европска унија налази управо између снага акције и снага реакције нашег времена, како према споља, тако и унутар европских друштава, унутар којих се сада потпуно експлицитно боре конзервативни и либерални елемент

⁶ Н. Kisindžer, „Obnovljeni svet: Metternich, Kastlereagh i problemi mira 1812-1822“, Matica Hrvatska, Zagreb, 1976.

(десни популизам и либерални институционализам, док се полако успиње и леви популизам), што се најбоље види из овогодишњих француских председничких избора.

Уколико међународни поредак буде ишао у правцу рестаурације „метерниховског“ конзервативног поретка равнотеже међу великим силама, Европска унија која је економски, али не и безбедносни гигант (поготово након Брежита), би морала да у таквом новом поретку пронађе своје равнотежно место што ће свакако бити лакше уколико три доминантне глобалне суперсиле (САД, Русија, Кина) успоставе мирну глобалну коегзистенцију, као и уколико доминантне регионалне силе на ободу Европског континента, попут Турске, буду заинтересоване за мирну коегзистенцију са ЕУ, и уколико сама ситуација унутар европских друштава у односима између либералног и конзервативног елемента не буде поремећена и уколико политички простор пронађе и нека нова политичка левица, што би читавом систему омогућило равнотежу, баш попут оне која је постојала некоћ у класичној држави благостања коју је карактерисао консензус између конзервативаца, либерала и социјалиста о основним постулатима система тзв. „благог“ капитализма (односно тзв. „капитализма са људским ликом“).

Но, уколико три доминантне глобалне супер-силе у новонасталим глобалним околностима не успоставе мирољубиву коегзистенцију (при чему су у европском контексту посебно важни односи САД и Русије који још од времена хладног рата утичу на Европу као нека врста „старије браће“) као и уколико регионалне силе на ободу Европе, попут Турске, не буду расположене за партнерство са ЕУ већ крену у конфронтацију, и тек уколико конфликти унутар самих европских друштава између либералног и конзервативног (и растућег левичарско-социјалистичког) елемента ескалирају, онда ће Европска унија бити пред тешким задатком редефинисања своје позиције и својих институција, постајући поприштем борбе различитих, ширих, геополитичких интереса, које ће европска политичка и интелектуална елита морати да синтетиче и да помири уколико жели да одржи континент мирним и стабилним, а институционални модел Европске уније дугорочно одрживим. Што би, коначно, омогућило и стварање неке нове „државе благостања за 21. век“ као оне равнотежне тачке која је увек у кризним временима или након њих омогућавала европском континенту мир и стабилност. Скони смо да верујемо да ће мир и стабилност пре или касније (као и увек претходно у историји) наступити, само у овом моменту није јасно да ли ће то бити тек након приметнијих социјалних, политичких и геополитичких сукоба који ће захватити наш континент или ствари ипак неће отићи толико далеко. О томе неће бити могуће тренутно судити са научним кредибилитетом

јер је о томе могуће тренутно само спекулисати, но тренутно нам је научно доступна проста искуствена чињеница да, сходно свим расположивим подацима (обим политичких, економских и оружаних криза широм света), тренутно живимо у времену кризе у којем историја добија акцелерацију као никад у претходних три четвртине века, односно од завршетка Другог светског рата.

Основна теза нашег рада је да су из тренутне кризе могућа два излаза. Први је ка некој новој европској „држави благостања за 21. век“ која би попут оне некадашње успела да успостави одрживи еквилибријум између различитих економских, социјалних, политичких, геополитичких и идеолошких интереса, обезбеђујући нашем континенту мир и стабилност, проналазећи праву меру између интереса елите и грађана, како се не би падало у крајности технократије без легитимитета и популизма без толеранције за дисперзивност савремених друштава. Други пут је ка заоштравању социјалних конфликта који би коначно захватили и само институционално устројство Европске уније, враћајући игру у добро познате оквире класичне реал-политике са свим њеним традиционалним детерминантама у којима би превагу однела „тврда“ над свим облицима „меке моћи“, чиме би се потврдила теза да историја од пропасти класичне двадесетовековне државе благостања заправо тече уназад, ка пред-модерним политичко економским облицима, који се у виду нових-старих феудализама, појављују у новим постмодерним формама.

Напоследку, и класична држава благостања је још од својих далеких претеча у тзв. „пруском социјализму“ Ота фон Бизмарка и битанском социјал-либерализму Дејвида Лојд-Џорџа и Винстона Черчила била пројекат елита (а не народа, који је пак добио у овом пројекту многе до тада невиђене и неслућене социјалне бенефите), тако да је и данас, као и раније, главно питање деловања елита и тога да ли оне имају разборитости (коју су имале у време конституисања класичне државе благостања) да део својих економских и политичких припадности поделе са незадовољним и све више политички и идејно дезоријентисаним масама или ће остати тврдокорне ризикујући даље нестабилности постојећег система. У првом случају ћемо кренути ка некој новој „држави благостања за 21. век“, односно, метафорично говорећи, „феудализму са људским ликом“, у другом случају ка ескалацији постојеће кризе легитимитета либерално-демократског система што ће се поново, као и раније, завршити ескалацијом револуционарних позива да се читав систем сруши. Одлука је и данас, као и много пута раније у модерној историји, на глобалним елитама, које имају могућност да пронађу нови-стари „welfare“ еквилибријум или да историји дају додатно убрзање уводећи читав систем и сами себе у неизвесност.

SUMMARY

THE END OF THE MODERN AGE OR WELFARE STATE FOR THE 21ST CENTURY?

The Welfare State of the fifties and sixties of the 20th century was the peak of the political Moderna, i.e. the zenith of the process of long term (fr. *longue durée*) inaugurated by French Revolution. The main question that this paper set is whether with the failure of the Welfare State in the late seventies of the 20th century history begins to flow back to the very beginning of Modern naratives and even further - to the pre-modern political-economic forms that, in the present, take postmodern form. In this manner we could say that the neo-liberalism of the 1980s and 1990s can be a kind of new-old return to the old fashion laissez faire liberalism of the 18th and 19th centuries, in its somewhat modified version - as well as the protectionism that arose after Brexit and the inauguration of the new US Presidential Administration of Donald Trump can be a kind of return to mercantilism of the the 16th and 17th centuries. We can actually say that in our time, at the moment we write this, *capitalism has returned to the home*, i.e. capitalism started to return to the starting point from where he went into his global expansion and it remains only to see if this new- old protectionism-mercantilism will cause significant conflicts among states, as well as in the time of his constitution in the early Modern Age, or a new sustainable international order for the 21st century will arise without significant global conflicts.

Perhaps we can say that at the end of the second decade of the 21st century, the circle of Modern Age and its accompanying social processes closes, and that current global social processes flow in the opposite direction in relation to the direction initiated by the French Revolution, and that we attend the restoration of many pre-modern political-economic figures in a new post-modern context. This is not confirmed only by the return of the British Isles in the form of a self-sustaining kingdom after Brexit and the return of the informal „tsarist“ system in Russia (and somewhat in China) as well as the return of the „sultanate“ in Turkey after the constitutional changes initiated by Erdogan - but already confirmed by mutual relations among the main world powers (United States, China, Russia, Great Britain, the „german“ EU, etc.) who today almost resemble the relations of the great empires of the past - with the difference of greater interdependence today than it was before.

All this seems to be a challenge to the enlightenment dream of the French Revolution and the practical victory of that model of politics and diplomacy described by Henry A. Kissinger in his Harvard doctoral

dissertation about Prince Metternich⁷, who once in the system of the Holy Alliance renewed the conservative diplomatic order of balance among the traditional empires, which was valid before the French Revolution.

Nevertheless, we must be careful and refrain from harsh judgment, which for sure is not appropriate for the paper of this format. We need to refrain from the harsh judgement due to the fact that at the moment, at the global level, two elites are struggling for power - conservative and liberal elite - and it is difficult to say with complete certainty which of these two elites will win in this fight. It is possible that some "synthesis" among these elites will arise again as in the past (Kissinger and, in general, diplomats of his profile were in the past bearers of such "synthesis", and they maybe could be in same role again in the future) and this "synthesis" can again, as in the past, reunite opposing poles of the world elite in such form of "new welfare state" for the 21st century, which, just like the former one (classical welfare state), would settle the existing social contradictions.

But the naked fact of the struggle of two global elites - those conservative and those liberal - regardless of the outcome of this struggle - confirms the thesis we advocated in our previous works and have explicated with the help of analytical tools that we have called the *dialectics of political mechanics* - that in the political field at any time, we have a dominant *basic conflict* that defines it - i.e. every historic period has its own *forces of action and reaction*. But in our time, conservative elite that marching with Trump and proponents of Brexit is actually "revolutionary" and at the position of the forces of action, while opposed liberal elite is currently at the position of forces of reaction because it is the guardian of the "old liberal order" established after the fall of the Berlin Wall. While new general pole of the synthesis between these two opposite poles would be a "new welfare state" for the 21st century that would pacify existing social conflicts, just as it once classical welfare state pacify then dominant social conflict between liberal-democracy and socialism by establishing a hybrid, but a very successful and original, political-economic pattern.

The fate of our European continent and its pan-European political and economic creation - the European Union - is interesting in the new processes, because the European Union is precisely between the forces of action and the forces of reaction of our time, both from outside and within European societies, within which the conservative and liberal elements are now explicitly struggling (right populism against liberal institutionalism, while leftist populism also slowly rises), which is best seen from this year's French presidential election.

⁷ Kissinger, Henry A, *A World restored: The Politics of Conservatism in Revolutionary Era*, Grosset and Dunlap, New York, 1964.

If international order will go in the direction of restoring the "Metternich's" conservative order of balance among the great powers, the European Union, which is an economic but not a security giant (especially after Brexit), would have to find its equilibrium position in such a new order, which will certainly be easier if the three dominant global super-powers (United States, Russia, China) will establish a peaceful global coexistence, and if the dominant regional powers on the borders of the European continent, like Turkey, will be interested in a peaceful coexistence with the EU – and finally if relations between the liberal and the conservative element inside European societies will be in balance and if even a new political left also found a political space – what all together would allow the whole system to balance, just as it once existed in the classic welfare state characterized by consensus between conservatives, liberals and socialists about basic postulates of the system of "welfare capitalism" (or so-called "capitalism with a human face").

However, if three dominant global super-powers in the newly global circumstances do not establish peaceful coexistence (in the European context, the relations between the United States and Russia, which since the Cold War have affected Europe as some kind of "big brothers" are the most important) and if regional powers on the borders of Europe, such as Turkey, do not want to be partners with the EU but will insist on a confrontation, and finally if conflicts within European societies between the liberal and conservative (and the growing left-wingist) elements escalate, then the European Union will face difficult task of redefining its position and its institutions, becoming at the center of the struggle of various, broader, geopolitical interests, which European political and intellectual elites will have to synthesize and reconcile if they want to keep the continent peaceful and stable, and the institutional model of the European Union sustainable in the long term. It would also allow the creation of a "new welfare state" for the 21st century as the equilibrium point that is once again as always in times of crisis has brought to the European continent peace and stability. We are inclined to believe that peace and stability will sooner or later (as always in the past) occur, only at this moment it is not clear whether this will be only after more noticeable social, political and geopolitical conflicts that will affect our continent or things though will not go so far. About this will not be possible to judge with scientific credibility at the moment, because now is only possible to speculate about this processes, and all we have at the moment is naked experience that, according to all the available data (the volume of political, economic and armed crises around the world) we are currently living in time of crisis in which history receive new acceleration - as never before in the previous three quarters of the century - since the end of the Second World War.

The basic thesis of our paper is that two exits are possible from the current crisis. The first is forward a "new European welfare state for the 21st century" that, like the previous classical one, will managed a sustainable equilibrium between different economic, social, political, geopolitical and ideological interests, providing our continent with peace and stability, finding the right measure between the interests of the elite and the citizens, beyond extremes of technocracy without legitimacy and populism without tolerance. The second is forward further crisis with new sharp social conflicts that would ultimately affect very center of the institutional structure of the European Union, restoring well-known "game of classical real politics" with all its traditional determinants in which "hard" power prevail over all forms of "soft" power. This would be final victory of the thesis that the history after collapse of the classical twenty-century welfare state is flowing back to the pre-modern political and economic forms, which, in the form of new-old feudalisms, appear in new post-modern forms.

After all, the classical twenty-century welfare state were itself from its direct ancestors such "Prussian Socialism" of Otto von Bismarck or Britain's Social Liberalism of David Lloyd George and (young) Winston Churchill a project of the elite (and not of the crowd who nevertheless received in this project many unprecedented and unprecedented social benefits), so today, as before, the main question is question of acting of the elite and whether elite will have the prudence (once again just like in time of constituting the classical welfare state) to divide some of their economic and political belongings with dissatisfied and increasingly politically and ideally disoriented masses or would remain stubborn and risk further instability of the existing system. In the first case, we will go forward a "new welfare state for the 21st century" that will be, metaphorically speaking, "postmodern feudalism with a human face". In the second case we will go forward further escalation of the existing crisis of the legitimacy of liberal-democratic system, that will probably again end up with the escalation of revolutionary calls for whole system to change. The decision is today, as many times before in modern history, on global elites, who have the possibility to find a new-old "welfare equilibrium" or to give new acceleration to history and introduce the whole system and themselves into uncertainty.